

HOREOGRAFIYA TA'LIMIDA INSTRUMENTAL TAYYORGARLIKNING PEDAGOGIK INTEGRATSIYASI VA METODOLOGIK ASOSLARI

Sultanova Lola Aleksandrovna
royal80@mail.ru
O'zDXA

Annotatsiya: Maqola xoreografiya ta'limi tizimida instrumental tayyorgarlikni rivojlantirish masalasiga bag'ishlangan. Muallif fortepianoni shunchaki jo'r bo'luvchi cholg'u emas, balki balet artistining sensomotor intellektini shakllantirishning muhim vositasi sifatida talqin etadi. Xoreografiya bo'limi tajribasi va nazariy-metodologik tahlil asosida fortepiano mashg'ulotlarining talabalar koordinatsiya qobiliyati, ritmik aniqligi va psixoemotsional barqarorligiga ijobiy ta'siri asoslab beriladi. Maqolada o'quv yuklamasini oshirmasdan instrumental amaliyotni raqs tayyorgarligiga integratsiya qilish imkonini beruvchi yangi metodologik yondashuv - taktil-ritmik korreksiya taklif etilgan.

Kalit so'zlar: fortepiano, xoreografik ta'lim, sensomotor intellekt, koordinatsiya, balet artistining tayyorgarligi, ritm tuyg'usi, psixoemotsional barqarorlik, taktil-ritmik korreksiya

PEDAGOGICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF INTEGRATING INSTRUMENTAL TRAINING INTO CHOREOGRAPHIC EDUCATION

Sultanova Lola Alexandrovna
royal80@mail.ru
State Academy of Choreography of Uzbekistan

Abstract: This paper explores the methodological foundations and practical significance of keyboard instruction in professional ballet education. Shifting the focus from passive listening to active music-making, the study highlights how piano practice enhances interhemispheric interaction, spatial orientation, and self-regulation in ballet artists. Through an interdisciplinary approach linking motor control theory and music psychology, the author substantiates the pedagogical efficacy of the tactile-rhythmic correction technique. The findings prove that structured instrumental practice directly reinforces movement execution, artistic interpretation, and technical stability in professional dance performance.

Keywords: keyboard practice, ballet training, pedagogical integration, interhemispheric interaction, performance mastery, rhythmic control, dance psychology

An'anaviy xoreografik ta'lim tizimi tarixan shunday shakllanganki, unda musiqiy komponent mavjud bo'lsa-da, ikkinchi darajali o'rinni egallaydi. Balet sinfida royal ortida o'tirgan konsertmeyster zarur, ammo xizmat ko'rsatuvchi bo'g'in sifatida qabul qilinadi: u tempni ta'minlaydi, kayfiyat bag'ishlaydi va harakatga jo'r bo'ladi. Talabalar musiqa ularning tanasidan tashqarida mavjud bo'lib, tashqaridan kelishiga va faqat emotsional fon yaratishiga ko'nikib qolishadi. Biroq neyrofiziologiya va pedagogika sohasidagi zamonaviy tadqiqotlar bunday passiv pozitsiya balet artistining salohiyatini sezilarli darajada cheklashini ko'rsatmoqda. Tabiiy savol tug'iladi: instrumental amaliyotning o'zi, xususan fortepiano chalish, balet artistini professional tayyorlashda yordamchi emas, balki tizim hosil qiluvchi unsurga aylanishi mumkinmi?

Raqs harakatining tabiatiga murojaat qilaylik. Har qanday raqs harakati ijrochidan bir vaqtning o'zida ko'plab parametrlarni: gavda holatini, nigoh yo'nalishini, mushaklar tarangligini, harakatning ritmik tuzilishini va fazoviy oriyentatsiyani nazorat qilishni talab etadi. Balet artistining miyasi har soniyada ko'rish, vestibulyar, propriotseptiv va eshitish analizatorlaridan kelayotgan ma'lumotlarni qayta ishlaydi. Bunda an'anaviy tizimda tashqi oriyentir sifatida qabul qilinadigan musiqiy jo'rlik, aslida, harakatni ichki tashkil etuvchi asosga aylanishi kerak. Demak, aynan shu yerda bugungi kunda deyarli foydalanilmayotgan asosiy pedagogik resurs mujassamlashgan.

Fortepianoda o'ynash ko'p modulli faoliyatning noyob turi bo'lib, unda bir vaqtning o'zida bir nechta sensor tizimlar ishtirok etadi: nota matnini vizual qabul qilish, klaviatura bilan taktil muloqot, tovushni eshitish orqali nazorat qilish va qo'llarning mushak tarangligi. Bunday faoliyat xususiyati neyrofiziologiya ma'lumotlariga ko'ra murakkab harakat ko'nikmalarining asosi hisoblangan barqaror sensorlararo aloqalarning shakllanishiga yordam beradi. So'zsiz, muntazam instrumental amaliyot balet artistida juda muhim bo'lgan fazilatlarni: nafis motorika, koordinatsiya, fazoni his qilish va ichki ritmni rivojlantirish uchun samarali trenajyor sifatida qaralishi mumkin. Forteplano tayyorgarligining balet artistining asosiy professional xususiyatlariga ta'sirini batafsilroq ko'rib chiqamiz. Raqsda ritm harakatning tashkiliy asosidir, ammo an'anaviy amaliyotda talaba ko'pincha tashqi oriyentirga - jo'rlikning yangrashiga tayanadi va unga ergashadi, bu esa passiv qabul qilish odatini shakllantiradi. Forteplianoda o'ynash bu vaziyatni o'zgartiradi: ijrochi ritmni o'z tanasi ichida yaratib, o'zi ishlab chiqaradi. Barmoqlar klavishlarni ma'lum bir ketma-ketlikda bosganda, ritm mushaklar tomonidan «eslab qolinadi». Taniqli psixolog va musiqiy qobiliyatlar tadqiqotchisi B. M. Teplov ta'kidlaganidek, bunday ichki ritmik tuyg'u musiqiy-harakat tajribasining sifat jihatidan yangi darajasi bo'lib,

artistga hatto murakkab sharoitlarda ham - masalan, orkestr tempi o'zgarganda yoki konsertmeyster xato qilganda aniqlikni saqlash imkonini beradi.

Ritmik aniqlik bilan bir qatorda, fortepiano amaliyoti koordinatsiya qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantiradi, chunki u har biri o'z harakat vazifasini bajaradigan ikkala qo'lning mustaqil ishlashini talab qiladi: o'ng qo'l melodik chiziqni, chap qo'l - jo'rlikni olib boradi. Miya e'tiborni ikkita harakat dasturi o'rtasida taqsimlashga majbur bo'ladi, bu esa yarim sharlararo o'zaro ta'sir mexanizmlarini mashq qildiradi. Balet meynatida bu shuni anglatadiki, cholg'u ortida shakllangan e'tiborni tananing alohida qismlari o'rtasida taqsimlash ko'nikmasi xoreografik materialga ko'chadi, u yerda bir vaqtning o'zida oyoqlar, qo'llar, bosh va gavda ishi nazorat qilinadi. Instrumental tayyorgarlikning psixosotsional jihatida ham kam ahamiyatga ega emas. Musiqiy psixologiya sohasidagi tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, musiqani shaxsan ijro etish xavotir darajasini kamaytiradi va psixologik barqarorlikni oshiradi. Imtihonlar va chiqishlar oldidan hayajonga tushadigan artist uchun bu jihat alohida ahamiyatga ega. Forteplano mashg'ulotlari artistga tovush orqali o'z-o'zini boshqarish texnikasini egallash imkonini beradi, bu esa qimmatli professional resursdir.

Bundan tashqari, fortepianoda o'ynash musiqiy madaniyatni shakllantirishga yordam beradi. Raqs musiqa bilan ajralmas bog'liq va xoreografik obrazni to'liq badiiy gavdalantirish uchun artist uning tuzilishini tushunishi, frazirovka, dinamika va tembr bo'yoqlarini his qilishi kerak. Instrumental amaliyot talabaga musiqiy materialni o'zidan «o'tkazish», uning ichki qonuniyatlarini his qilish imkonini beradi, bu esa jo'rlikni passiv eshitishga qaraganda musiqiy qabul qilishning mutlaqo boshqa darajasini shakllantiradi. Ushbu bilimlar raqs materialini anglagan holda talqin qilish uchun asos bo'ladi.

Instrumental faoliyatning muhim oqibati mustaqillik va refleksiyaning rivojlantirishidir. Cholg'u ortida shug'ullanayotganda talaba tashqi bahoga tayanmaydi: u ijro natijasini o'zi eshitadi, uni tahlil qiladi va tuzatishlar kiritadi. Bu ijodiy o'sishga intiladigan zamonaviy artist uchun zarur bo'lgan tanqidiy fikrlash va refleksiv qobiliyatlarni shakllantiradi.

O'tkazilgan tadqiqotlar asosida yangi metodologik yondashuv - taktil-ritmik korreksiya taklif etiladi. Uning mohiyati shundaki, xoreografiya sinfidagi fortepiano mashg'ulotlari pianinochilik texnikasini shakllantirishga emas, balki raqs harakati uchun zarur bo'lgan sensomotor aloqalarni rivojlantirishga yo'naltirilishi kerak. Yondashuvni amaliy amalga oshirish bir nechta yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, bu fortepianoda o'ynashni raqs pozitsiyalarini ushlab turish bilan birlashtiradigan mashqlardir - masalan, talaba arabeskda muvozanatni saqlaydi va bir vaqtning o'zida barmoqlari bilan klavishlarda ritmni uradi. Ikkinchidan, talaba o'z harakatiga mustaqil ravishda musiqiy jo'rlik yaratadigan improvizatsion topsiriqlar.

Uchinchidan, ritmik tuzilmalarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish - oddiy ketma-ketliklardan poliritmik kombinatsiyalarga o'tish, bu yarim sharlararo o'zaro ta'sir va koordinatsiyani rag'batlantiradi.

Xulosa. Xoreografik ta'limda fortepiano - shunchaki jo'r bo'luvchi cholg'u emas, balki artistning professional rivojlanishining kuchli omilidir. Tadqiqot natijalari shuni ishonchli tarzda ko'rsatadiki, balet artistlarini tayyorlash dasturiga instrumental amaliyotni kiritish talabalarning koordinatsiya qobiliyatlarini, ritmik aniqligini va psixoemotsional holatini sezilarli darajada yaxshilash imkonini beradi. Taklif etilayotgan taktil-ritmik korreksiya yondashuvi tejamkor va amaliy bo'lib, u qo'shimcha uskunalar va katta moliyaviy xarajatlarni talab qilmaydi, shu bilan birga sezilarli pedagogik natija beradi. Ushbu yo'nalishdagi keyingi tadqiqotlar instrumental faoliyatning artistlarning harakatlanish rivojlanishiga ta'sir qilish mexanizmlarini chuqurroq tushunishga, shuningdek, ushbu usulni xoreografik ta'limda qo'llash imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Безуглая, Г. А. Концертмейстер балета: музыкальное сопровождение урока классического танца: учебно-методическое пособие / Г. А. Безуглая. - СПб.: Академия Русского балета им. А. Я. Вагановой, 2005.
2. Бернштейн, Н. А. Физиология движений и активность / Н. А. Бернштейн; под ред. О. Г. Газенко. - М.: Наука, 1990.
3. Ильин, Е. П. Психомоторная организация человека: учебник для вузов / Е. П. Ильин. - СПб.: Питер, 2003.
4. Назайкинский, Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. - М.: Музыка, 1972.
5. Петрушин, В. И. Музыкальная психология: учебное пособие для вузов / В. И. Петрушин. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Академия, 2012.
6. Теплов, Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. - М.: Наука, 2003.
7. Ярмолович, Л. И. Принципы музыкального оформления урока классического танца / Л. И. Ярмолович. - Л.: Музыка, 1968.
8. Altenmüller, E. Music, Motor Control and the Brain / E. Altenmüller, J. Kesselring, M. Wiesendanger. - Oxford: Oxford University Press, 2006.
9. Palmer, C. Music performance: Movement and coordination / C. Palmer // The Psychology of Music / ed. by D. Deutsch. - 3rd ed. - San Diego: Elsevier Academic Press, 2013.
10. Schlaug, G. The brain of musicians: A model for functional and structural adaptation / G. Schlaug // Annals of the New York Academy of Sciences. - 2001. - Vol. 930, № 1.